

**Neval Konuk, Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları /
The Rumelia Journey of Sultan Mahmud II and Memory Stones, Stratejik
Araştırmalar Merkezi (SAM) Kültür Yayını, Ankara 2016, 160 s.**

Bünyamin ÇANAĞCI*

Kitap, 2000 yılından beri Balkanlarda unutulmanın eşiğine gelmiş Osmanlı eserlerinin ortaya çıkarılması, hatırlatılması, bilim dünyasına kazandırılması ve restorasyonlarının yapılmasında büyük emeği olan, sanat tarihçisi Neval Konuk tarafından, Başbakanlık Tanıtma Fonu destekleriyle, 2016 yılında Ankara'da basılmıştır.

Kitap, sert kapağı, kaliteli baskısı ve kağıt kullanımıyla içeriğindeki özeni fiziksel olarak da yansıtmaktadır. İçerisinde oldukça zengin görsellere, haritalara, fotoğraflara yer verilmesinin yanında; görsel malzemenin kullanılmadığı, sade, mütevazı bir kapak tasarımı tercih edilmiştir. Eser, kapağında hem İngilizce hem Türkçe başlık bulundurmasının yanı sıra içerisinde de yukarıdan aşağıya iki bölüme ayrılmış sayfalarında sol taraf Türkçe, sağ taraf da birebir İngilizce çevirisiyle birlikte verilmiştir. İngilizce çeviri Hanife Uslu tarafından yapılmıştır.

Dışişleri bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından kaleme alınan takdim kısmında ise Çavuşoğlu, kitabın bir yandan ilginç bir konu olan Osmanlı nişan taşları hakkında bilgi dağarcığımızı genişlettiğini, bir yandan da II. Mahmud'un kapsayıcı, hiçbir tebaasını dışlamayan insancıl yönetim anlayışı ve kamuoyunu yanına çekmeyi önemseyen siyaset tarzı hakkında kitapta yer alan bilgilerin bu çalışmaya farklı bir özellik kattığını belirtmektedir. Diğer paragraflarda da yazara ve kitaba övgüler yağdırmakta, bu tür projelerin bakanlıkça destekleneceğinin sinyallerini vermektedir.

Kitap, önsözün ardından on üç başlık, sonuç, ek, bibliyografya ve dizin kısmından meydana gelmektedir.

Önsöz kısmında, II. Mahmud'un bu seyahatinin, Abdülkadir Özcan'ın "II. Mahmud'un Yurtiçi Gezileri" adlı tebliğinde ele aldığı ancak seyahat anısına dikilen nişan taşlarından ve açılışı yapılan Varna'daki çeşmeden bahsedilmediğini söylemekte; bu sebeple bu konunun Osmanlı tarihi ve sanatında ilk kez ele alındığına dikkat çekmektedir.

Eserin birinci başlığında Sultan II. Mahmud'un kısa biyografisine yer verilmiştir. Yönetim anlayışından bahsedilmiştir. Padişahın darbeler ve karşı darbelerle başlayan yoğun saltanat yılları, uğraştığı temel konulardan söz edilerek dönemin genel bir tablosu çizilmiştir.

İkinci başlık yapılan ıslahatlara ayrılmıştır. Seleflerinin ıslahat teşebbüsleri sonucu akıbetlerinden ders alan II. Mahmud'un ağırlığını ortaya koyduğu, öncelikle uzun bir döneme yayıp zekasını kullanarak Yeniçeri Ocağını usta bir oyunla nasıl kaldırdığından bahsedilmektedir. Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasının reformların önünü açtığı belirtile-

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

rek, bunun sonucu olarak yapılan köklü reformlar ele alınmaktadır. Bunları yaparken de II. Mahmud'un kamuoyunu önemseyen bir siyaset takip ettiğinden, onun basından istifade eden ilk padişah olduğundan söz edilmektedir.

Yenileşme hareketleri olarak fes, orduda batı usulü olarak trompet, daha kullanışlı olan İngiliz eğerleri, eğri Türk kılıcı yerine düz Avrupalı kılıcı getirmesinden; hariciye, dahiliye maliye, evkaf nezaretleri ve nazırlıkları gibi yeni yeni isimleriyle mülki idareyi çağdaş bir işleve büründürmesine, üyeleri mülki ve askeri rical ve ulemanın önde gelenlerinden oluşan çeşitli meclisler, matbuat, takvimhane, postahane gibi nazırlıkların oluşturulmasından; Babıali'de tercüme odası açtırmasına, yurtdışına ilk defa öğrenci gönderilmesine, kullanılmaz duruma gelmiş yurtdışı elçiliklerine yeniden işlerlik kazandırılmasına kısa kısa değinilmiştir.

Halkın hoşnutsuzluğunun giderilmeye çalışıldığı, gayrimüslimlerin devlete ısındırılması üzerinde hassasiyetle durulduğu, bunun için binlerce kilisenin tamir edildiği, Katolik Ermenilerin müstakil bir cemaat olarak tanındığı; tüm bunların sonucu olarak da II. Mahmud'un sevildiği, resmi cenaze törenin de Müslüman, gayrimüslim geniş halk kitlesinin katıldığı bir merasime dönüştüğünden bahsedilmektedir.

Üçüncü başlıkta Türk kültüründe taşlar ve Osmanlıda Nişan Taşları konusuna girilmiş, taşlar işlevleri ve barındırdıkları semboller vasıtasıyla çeşitli gruplara ayrılıp açıklanmıştır. Burada okuyucunun sonraki başlıklarda ele alınacak olan taşlar hakkında genel bir bilgi edinmesi amaçlanmıştır. Bunlar da ayrıntılı görsellerle desteklenerek pekiştirilmiştir. Bu dikilen taş gruplarının Osmanlı'daki çeşitli hikayelerine değinilerek anlatım zenginleştirilmiştir.

Dördüncü başlıkta, 1833'te Rusların Beykoz'a kaya anıtı (Moskof Taşı) dikmesi konusu üzerinde durulmuş, bunun hikayesi anlatılmış, taşın dikiliş amacından, simgelediği anlamlardan bahsedilmiş; kimi Osmanlı çevreleri tarafından utanç abidesi olarak görüldüğü bilgisi verilmiştir. II. Mahmud'un 1837'deki Rumeli gezisinde de diktirdiği nişan taşlarının, bölgeye hakimiyet kurmaya çalışan Rusya'ya karşı bir mesaj, belki de Moskof Taşı'nın rövanşı olduğu tahmini yapılmıştır.

Beşinci başlık Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin biyografisine ayrılmıştır. Yesarizade, II. Mahmud'un Rumeli gezisi esnasında onun yanında bulunan ve dikilen taşların hattını yapan kişidir. Bu kısımda ta'lik, özellikle de celi ta'likle eserleri bulunan Yesarizade'nin Okmeydanı'nda Sultan II. Mahmud ile anılarından da bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölüme Yesarizade'nin sanatından hayli örnek görsel de konulmuştur.

Altıncı başlık seyahatin amacı ve güzergahı hususuna ayrılmıştır. 39 gün sürecek bu seyahatin güzergahları sayılmış ve buralara padişahın seyahate geleceğini haber veren özel kağıtlarla herkese duyurulduğu, seyahat için ya-

pılan hazırlıklar, seyahate katılan ve bu seyahat hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmamızı sağlayacak günlük ve anı tutan kişilerden söz edilmektedir.

Yedinci başlık padişahın ilk uğrak yeri olan Varna'dır. 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Varna Ruslar tarafından tahrip edilmiş, birçok İslam eseri yıkılmıştı. Bunun üzerine II. Mahmut şehrin yeniden imarını emretmişti. 1837'de, burada ilk güzergahında birkaç gün konaklamıştır. Burada şehrin en büyük çeşmesinin açılışını yaptığından, bu taşın sonraki yıllarda akıbetinden bahsedilmiş, çeşme kitabesinin transkripsiyonu verilmiştir. Ayrıca bölgedeki yapıların o zamanki ve günümüzdeki hallerini görüp karşılaştırma imkanı bulmamızı sağlayacak fotoğraflar konulmuştur.

Padişah burada kendine yapılan konakta konakladığı, emriyle yapılan kışla, hastane, demirhane gibi binaları incelediği, gerektiğinde düzenlemeler yapılmasına ilişkin emirler verdiği, hoşuna giden muvaffakiyetleri ödüllendirdiği, yardıma muhtaçlara yardım ettiği gibi ayrıntılara da yer verilmiştir.

Sekizinci başlık padişahın Varna'dan sonra gittiği Şumnu'ya ayrılmıştır. Yine benzer şekilde şehrin o zamanına ve günümüze ait benzer açılardan çekilen fotoğraflarına yer verilmiştir. Geziye eşlik eden Moltke'nin Şumnu izlenimlerini anlattığı ifadelerine de yer verilmektedir. Burada anlatılanlarla o dönemi Şumnu, Müslüman ve gayrimüslim sakinleriyle, sosyal ortamıyla gözler önüne serilmekte, padişahın ilgisi ve duyarlılığı gösterilmektedir. Şumnu'da padişahın ziyareti anısına Nişantaşı dikildiği, günümüzde bulunduğu yeri, boyutları ve durumu hakkında bilgi verilmiş; taşın kitabesinin transkripsiyonu da eklenmiştir.

Dokuzuncu başlık, padişahın sonraki uğrak yeri olan Rahman Işıkları Köyü izlenimlerine ayrılmıştır. Bu köyün, camisinin, mezarlığının fotoğrafları yer almakta, yine padişahın ziyareti anısına dikilen taşın kitabesinin transkripsiyonuna yer verilmektedir.

Onuncu başlık, bir sonraki ve en kuzeydeki güzergah olan Silistre'ye ayrılmıştır. Padişahın burada yeni yapılan kaleyi gezdiği, padişahın kendisini görmek için gelen Eflak Boğdan voyvodalarını kabul ettiği, bunlarla karşılıklı hediyeler verilip alındığından bahsedilmektedir. Burada seyahat anısına dikilen, bugün bir evin bahçesinde olan taş ve yine kitabesinin transkripsiyonuna yer verilmiştir.

On birinci başlık, padişahın Silistre'de Cuma namazını kıldıktan sonra top atışları eşliğinde bir Avusturya tüccar gemisiyle Tuna üzerinden hareket edip, gecelediği Tutrakan Menziline ayrılmıştır. Burada padişahın Tuna'ya hakim bir noktaya diktirdiği taşın ebatlarına, yine kitabesinin transkripsiyonuna, her yerde olduğu gibi bolca fotoğrafa yer verilmiştir.

On ikinci başlık, bir sonraki güzergah olan Rusçuk'tur. Burada da padişahın halkın yoğun ilgisiyle karşılandığı, hemen gezilere başlanıp, padişahın

top ve öteki mühimmat ambarlarını incelemeye koyulduğu daha sonra tersaneye gidip kontroller yaptığı, küçük gemiler inşası için emirler verildiği, hububat ambarında incelemeler yapıldığı bilgilerine yer verilmiştir. Dikilen nişan taşının bugünkü Rusçuk şehir parkında yer aldığı, nişan taşının üzerinde zamana bağlı yıpranmalar olduğundan tam okunamadığı belirtilmekte ve okunabildiği kadarının transkripsiyonu verilmektedir.

On üçüncü ve son bölümde ise padişahın dönüş güzergahı olan, sırasıyla Tırnova, Kızanlık, Eski Zağra ve Mustafa Paşa'dan Edirne'ye seyahati kısa kısa anlatılmakta, benzer teşrifatlara, incelemelere yer verilmektedir. Yine birçok görselle zenginleştirilmiştir. Moltke'nin Kızanlık gözlemleri, betimlemeleri, oradaki yaşama hayranlığı, anılarından alıntılanarak bu bölümde paylaşılmıştır.

İstanbul'a dönüşte halkın padişahı coşkuyla karşıladığı, at meydanında toplar ateşlendiği, yalıların köşklerin kandillerle donatıldığı şenliklerin yapıldığı gibi bilgiler yer almıştır.

Sonuç bölümünde ise Sultan II. Mahmud'un gezisi boyunca yaptığı faaliyetleri hatırlatıldıktan sonra gezi haberlerini ilk defa neşre başlattığı Takvim-i Vekayi gazetesinde verdirdiğinden, Sultan II. Mahmud'un yurtiçi gezilerinin Türk İnkılap Tarihi bakımından önemli bir sosyal faaliyet ve başlangıç olduğundan bahsedilmiştir. Ele alınan nişan taşlarının Osmanlı tarihi ve Osmanlı sanatında dikilme amaçları açısından tespit edilen ilk örnekler olduğu, bu açıdan günümüzde Bulgaristan sınırları içinde bulunan bu taşlarının tarihi öneme sahip olduğundan söz edilmiştir. Günümüzde Bulgaristan Cumhuriyeti sınırları içinde, beş asırlık Osmanlı izlerinin bulunduğu, Varna'daki çeşmenin restore edilmeyi beklemekte olduğu, nişan taşlarının ise bu çalışmayla beraber korunma altına alınması için kayda alınmış olduğundan bahsedilmektedir.

Ek kısmında ise "Sultan II. Mahmud' un gemiyle Varna'ya ve oradan kara ve deniz yoluyla Rusçuk'a kadar giderek karadan Edirne'ye avdetine ve uğradığı yerlerdeki tetkikat ve icraatine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivinden alınmış hat" bulunmaktadır. Daha sonra ise arşiv belgelerinin, gazetelerin, yerli ve yabancı birçok araştırma eserinin bulunduğu bibliyografya kısmı gelmekte, en son sayfada dizin yer almaktadır.

Sonuç olarak İngilizce ve Türkçe'den birkaç kez okuduğum eser öncelikle çok akıcı ve kesinlikle okuyucuyu sıkırmıyor. Bilgiler özenle kaynaklardan süzölmüş ve olay örgüsü içinde kronolojik olarak sıralanmıştır. Bol bol yer verilen eski ve yeni fotoğraflar, anlatıyla beraber adeta okuyucuyu gezinin yapıldığı döneme götürmektedir. Gezi rotasını gösteren haritalar başlıkta bulunan ilk merkez Varna'dan itibaren her merkezden önce verilmiş, okuyucu önceki sayfalara dönme zahmetine bile sokulmamıştır. Kitabı ayrıca Bulgaristan'da sahip çıkılmamış, yok olmaya yüz tutmuş Osmanlı eserlerinin hatırlatılması, duyarlılık oluşturması açısından da ayrıca önemli buluyorum. Kitabın hem İn-

gilizce hem Türkçe olması, bu farkındalığı, hatırlatmayı, Türkçe bilmeyen okuyuculara ve araştırmacılara da ulaştırması bakımından dikkate değerdir.

Son olarak kitabın akademik olsun olmasın tarihe ilgisi olan her düzeyden okuyucunun rahatlıkla sıkılmadan bir çırpıda okuyabileceği, okumaktan keyif alacağı bir eser olduğunu düşünüyorum, tavsiye ediyorum. Bunun gibi, görsel kaynak bakımından zengin, bilgi olarak damıtılmış, her düzeyden okuyucuya seslenen, tarihe ilgi uyandıran, tarihin ezber, sıkıcı imajını ortadan kaldıracak, merak uyandıracak, ilgi arttıracak; aynı zamanda da tarihi eserlere farkındalık yaratacak, dünyanın neresinde olursa olsun yok olmaya yüz tutmuş tarihi eserlerin sesini duyuracak bu tür çalışmaların çoğalmasını temenni ediyorum.